

‘मङ्गलमान’ खण्डकाव्यको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पाटन संयुक्त क्याम्पस, स्नातकोत्तर नेपाली कार्यक्रम

अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहको दोस्रो वर्षको

आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

निर्मला श्रेष्ठ

परीक्षा रोल नं. : २२००१४

क्याम्पस क्रमाङ्क : ५०५/०७०

त्रि.वि.द.नं. : ९-२-५८८-३४-२०११

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

२०७५

प्रतिबद्धता पत्र

यस शोधपत्रमा नियम अनुसार सन्दर्भ नखुलाइकन कुनै पनि सामग्री कहीं कतैबाट पनि साभार गरिएको छैन । जे जति सामग्री साभार गरिएको छ, तिनलाई सन्दर्भ खुलाइएको छ र सन्दर्भ सामग्री सूचीमा समावेश गरिएको छ । त्यसकारण यो शोधपत्र नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

.....

निर्मला श्रेष्ठ

शोधार्थी

मिति : २०७५/०८/१९

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पाटन संयुक्त क्याम्पसमा सञ्चालित स्नातकोत्तर नेपाली कार्यक्रम अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी विद्यार्थी निर्मला श्रेष्ठले 'मङ्गलमान' खण्डकाव्यको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँको शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७१।०८।१९

.....

उप प्रा. विष्णु ज्ञवाली

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

त्रि.वि. पाटन संयुक्त क्याम्पसको नेपाली विभाग स्नातकोत्तर कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि शोधार्थी श्री निर्मला श्रेष्ठले तयार पार्नुभएको सिद्धिचरण श्रेष्ठको 'मङ्गलमान' खण्डकाव्यको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. सहप्रा. अच्युतराज पराजुली

(विभागीय प्रमुख)

२. उप.प्रा. विष्णु ज्ञवाली

(शोधनिर्देशक)

३. सहप्रा. टीकाराम पाण्डेय

(बाह्यपरीक्षक)

मिति : २०७५/०९/०४

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस नेपाली स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको अध्ययन परिपूर्ति गर्ने प्रयोजनको लागि 'मङ्गलमान' खण्डकाव्यको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकमा प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु उप. प्रा. विष्णु ज्ञवालीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । शोधकार्यको सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्याहरूको सहजताका साथ समाधान गर्न र आफ्नो अति व्यस्त समयमा पनि मलाई बारम्बार उचित सल्लाह, सुझाव दिई प्रेरणा र हौसला प्रदान गरिदिनुभएकाले नै मैले यो शोधकार्य पूरा गर्न सकेकी हुँ । आफ्नो कार्य व्यस्तताका साथै अमूल्य समयलाई अनुकूल बनाई उचित मार्गदर्शन गरिदिनुहुने श्रेष्ठ गुरु उप.प्रा. विष्णु ज्ञवालीप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्न अवसर प्रदान गरिदिनुभएकोमा पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रमका आदरणीय गुरु विभागीय प्रमुख सहप्रा. अच्युतराज पराजुलीप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । अध्ययनको सिलसिलामा आवश्यक सल्लाह र परामर्श प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरुहरू प्रा.डा. विश्वनाथ भण्डारी, प्रा.डा. कृष्णप्रसाद दाहाल, प्रा.डा. धर्मराज अधिकारी, प्रा.डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी, सहप्रा.डा. सुरेन्द्रवरसिंह थापा,सहप्रा. टीकाराम पाण्डेय, माधव लम्साल, धनप्रसाद सुवेदी, ढुण्डिराज पहाडी, शोभा बराल, पशुपति न्यौपाने, शोभा ढुङ्गाना, चतुर्भुजलालदास केवरत, कृष्णविलास पौड्याल, दीनदयाल रेग्मी, यादेवी ढकालप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै नेपाली विभागमा कार्यरत कर्मचारी दुर्गा महर्जनलाई पनि यथोचित सहयोगका लागि हार्दिक धन्यवाद दिन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्न अध्ययन सामग्री जुटाइदिने तथा आवश्यक सल्लाह, सुझाव दिई सहयोग पुर्याइदिनुहुने श्री रविचरण श्रेष्ठप्रति आभार प्रकट गर्दछु । त्यस्तै अध्ययनको क्रममा सधैं प्रेरणाको स्रोत बन्ने, विविध समस्याहरूलाई समाधानतर्फ उन्मुख गराउने माथिल्लो तहका दाइ, दिदीहरूप्रति पनि कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । साथै मेरा सहपाठी साथीहरू पनि मेरा लागि स्मरणीय रहनेछन् ।

शोधपत्र तयार गर्दा आवश्यक सामग्री जुटाउन सहयोग गर्ने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, साभा प्रकाशन, युगकवि सिद्धिचरण प्रतिष्ठान, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानप्रति आभार प्रकट गर्दछु । विभिन्न व्यावहारिक समस्याको समाधान गर्दै मलाई सधैं प्रेरणायी भूमिका निर्वाह गर्नुहुने पिता गिरी ब. श्रेष्ठ र माता इन्द्र कुमारी श्रेष्ठ तथा दाइ, भाउजूहरू, दिदी, भिनाजू र सम्पूर्ण परिवारजनप्रति

हार्दिक श्रद्धा भाव व्यक्त गर्दछु । मलाई हरेक कदममा सद्भाव, प्रेमपूर्ण भावनाका साथ अगाडि बढ्न प्रोत्साहन र सहयोग गरिरहनुहुने मेरा श्रीमान् निर्मल श्रेष्ठप्रति आभारी छु ।

अन्त्यमा म प्रस्तुत शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनको लागि नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम, पाटन संयुक्त क्याम्पस, पाटनढोका समक्ष पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

निर्मला श्रेष्ठ

त्रि.वि.द.नं. : ९-२-५८८-३४-२०११

नेपाली स्नातकोत्तर कार्यक्रम

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

उप.प्रा.	-	उप-प्राध्यापक
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
वि.स.	-	विक्रम सम्वत
भू.पू.	-	भूतपूर्व
र.	-	रचना
प्र.	-	प्रकाशन
पृ.	-	पृष्ठ

विषयसूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद :शोधपरिचय

१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य	५
१.६ शोधविधि	५
१.६.१ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.६.२ सैद्धान्तिक पर्याधार	६
१.६.३ सामग्री विश्लेषण विधि	१२
१.७ शोधकार्यको सीमा	१२
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	१२

दोस्रो परिच्छेद : 'मङ्गलमान' का रचनाकारको परिचय र खण्डकाव्यात्मक प्रवृत्ति

२.१ मङ्गलमान खण्डकाव्यका रचनाकार श्रेष्ठको परिचय	१३
२.१.१ जीवनीगत परिचय	१३

२.१.२ साहित्यिक परिचय	१६
२.२ सिद्धिचरण श्रेष्ठका खण्डकाव्ययात्रा र प्रवृत्ति	१८
२.३ निष्कर्ष	२३

परिच्छेद तीन : मङ्गलमान खण्डकाव्यको वस्तुविधान

३.१ कथावस्तु	२४
३.२ पात्र	३४
३.३ परिवेश	४३
३.४ भाव वा विचार	४६
३.५ जीवनदृष्टि र लेखकीय पक्षधरता	५३
३.६ निष्कर्ष	५५

परिच्छेद चार : मङ्गलमान खण्डकाव्यको रूपविधान

४.१ शीर्षक	५७
४.२ संरचना	५८
४.३ लय	६३
४.४ भाषा	६४
४.५ शैली	६८
४.६ कथनपद्धति	७०
४.७ बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार	७१

४.८ निष्कर्ष

७६

परिच्छेद पाँच : शोध निष्कर्ष

५.१ सारांश

७७

५.२ निष्कर्ष

७८

५.३ मुख्य निष्कर्ष

८०

५.४ सन्दर्भ सामग्री

८२

